

**'N ONDERSOEK NA DIE AARD VAN EN OPVATTINGS
OOR EUGÈNE N. MARAIS SE WETENSKAPLIKE PROSA**

deur

JOHANNES LODEWYK MARAIS

**Proefskrif voorgelê ter vervulling van 'n deel van die vereistes
vir die graad Doctor Litterarum (Afrikaans)
in die Fakulteit Geesteswetenskappe
aan die Universiteit van Pretoria**

Mei 2001

Promotor: Prof. dr. P.H. Roodt

Opgedra aan die nagedagtenis van my vader,
Hendrik Salomon Marais (1916–1970)

BEDANKINGS

1. Prof. dr. P.H. Roodt, my promotor, vir sy aanmoediging en noukeurige lees van hierdie proefskrif. Die talle gesprekke wat ons oor Eugène N. Marais gehad het, het hierdie studie gerig.
2. Ek het met verskeie akademici en kundiges gesprekke oor Marais en aspekte van hierdie studie gevoer: prof. dr. Elize Botha (emeritus hoogleraar, Dept Afrikaans, UNISA), prof. dr. John du Toit (Soogdiernavorsingsinstituut, UP), dr. Hugh Glen (Nasionale Botaniese Instituut), prof. dr. Nathaniel Grobbelaar (emeritus hoogleraar, Dept. Plantkunde, UP), mnr. Wulf Haacke (Transvaal Museum), prof. dr. Erik Holm (emeritus hoogleraar, Dept. Entomologie, UP), prof. dr. C.J. Mieny (Dept. Chirurgie, UP), prof. dr. C.H.F. Ohlhoff (Dept. Afrikaans, UP), prof. dr. O. Anne E. Rasa (voorheen van die Soogdiernavorsingsinstituut, UP), prof. dr. P.J. Robbertse (Dept. Plantkunde, UP), mnr. Marinus Schoeman (Dept. Filosofie, UP), prof. dr. Clarke H. Scholtz (Dept. Entomologie en Dierkunde, UP), mnr. Eghard van der Hooven (voorheen van TRUK), mnr. Ernst van Jaarsveld (Kirstenbosch), wyle prof. dr. F.A. van Jaarsveld (voorheen van die Dept. Geskiedenis, UP) en dr. P. Vorster (Dept. Plantkunde, US).

Ek is ook dank verskuldig aan proff. Botha, Grobbelaar en Robbertse, dr. Glen en mnr. Schoeman vir die noukeurige lees van dele van die studie en vir hulle waardevolle kommentaar.
3. Wyle mnr. Dick Findlay met wie ek talle gesprekke oor Marais en die Marais-familie gevoer het. Hy het 'n groot bydrae daartoe gelewer om my meer te laat verstaan van die boeiende sosiale en wetenskaplike lewe in Pretoria tydens Marais se lewe.
4. Wyle mnr. Dotman Pretorius, wat my, mev. Renée Marais en mnr. Albrecht Holm na Pelindaba geneem het en die plek gaan wys het waar Marais selfmoord gepleeg het. (Volgens hom was dit nader aan Lood Pretorius se huis, waar Marais die geweer geleen het, en sowat 100 meter van waar die huidige monument opgerig is.)

5. Die filmmaker Carl Theunissen wat my in Nylstroom gaan wys het waar Ravat en Tamsen se winkels was, die plaas Rietfontein waar Marais by die Van Rooyens ingewoon het en die kloof op Donkerhoek waar Marais en Alec Austin in 'n hut gebly en waarnemings oor die bobbejane gemaak het.
6. Leon Rousseau wat vir *Die groot verlange* navorsing gedoen het wat nooit weer herhaal kan word nie en 'n groot bydrae tot die kennis oor Marais se lewe gelewer het. Die klompie (lang) telefoongesprekke wat ek met hom gevoer het en 'n enkele ontmoeting het daartoe bygedra om my verder oor Marais nuuskierig te maak.
7. My voormalige kollegas by die RGN, me. Martjie Bosman, dr. Francis Galloway, dr. J.C. Kannemeyer en dr. Charles Malan, met wie ek sedert 1989 uitgebreide gesprekke oor Marais kon voer en wat almal baie tot my literêre vorming bygedra het en my gehelp het om kontekstueel na die literatuur te kyk.
8. Wyle prof. dr. H.C. (Cas) Castelyn wat my aangemoedig het om te "begin" en "klaar" te maak. Hy is op die dag begrawe waarop ek 'n deel van die studie afgehandel het waartoe hy 'n groot bydrae gelewer het. Ek sal sy gereelde telefoonoproepe mis.
9. Me. Rita Badenhorst en mevv. Annemarie Bezuidenhout en Elsa Schaffner van die Akademiese Inligtingsdiens (UP), wat gehelp het om honderde bronne op te spoor; mevv. Maritha Harley en Henriette Latsky van die Randse Afrikaanse Universiteit (RAU) se Argief, wat Marais se manuskripte en korrespondensie tot my beskikking gestel het; me. Lucia Viljoen van die Nasionale Afrikaanse Letterkundige Museum (NALN) in Bloemfontein, wat kopieë van resensies oor Marais se werk verskaf het; me. Marna Fritz van die Klankargief (SAUK), wat inligting aan my verskaf het; dr. Clare Rider, argivaris van die Inner Temple in Londen, vir inligting oor Marais se studie in Londen; mnr. Gary Thorn van die British Museum, Bloomsbury, vir inligting oor Marais se gebruik van die Reading Room; en die personeel van Charles Darwin se woning, Downe House, in Kent vir hulle vriendelike ontvangs (ten spyte van die bek-en-klouseer!) tydens my besoek in Maart 2001 en die inligting wat hulle verskaf het.
10. Mnr. P.C. (Boer) Odendaal, my Afrikaans-onderwyser in standaard 5 aan die Primêre

Skool Harrismith, wat my aan Marais se “Winternag” bekend gestel het en sodoende alles beginne het.

11. Renée, Teresa en Hendrik, wat veral die afgelope jaar my worsteling met Marais moes verduur. Ek vertrou dat hulle my daarvoor sal vergewe. En 'n besondere woord van dank aan Renée vir die saamloop oor meer as 'n dekade op Marais se spoor in Pretoria, die Waterberg, Pelindaba en Londen. En vir die wenke in verband met die verbetering van hierdie teks.

*A Keats and a Newton,
listening to each other,
might hear the galaxies sing.*

Richard Dawkins (1999: 313)

INHOUD

DEEL I

Hoofstuk 1: Navorsingsontwerp

1.1	Inleiding	2
1.2	Probleemstelling	6
1.3	Motivering	9
1.4	Doelstelling en afbakening	10
1.5	Navorsingsontplooing	12
	Aantekeninge	13

Hoofstuk 2: Terminologiese uiteensetting

2.1	Inleiding	16
2.2	Wat is literatuur?	17
2.3	Kenmerke van belletteristiese prosa	20
2.4	Wat is wetenskap?	22
2.5	Kenmerke van wetenskaplike tekste	25
2.6	Narratologie en wetenskap	29
2.7	Samevatting	32
	Aantekeninge	34

Hoofstuk 3: 'n Oorsig van Marais se lewe en werk

3.1	Inleiding	36
-----	-----------	----

3.2	Biografiese besonderhede	36
3.3	Jeug in Pretoria, Boshof en die Paarl	41
3.4	Londen	45
3.5	Die Waterberg	54
3.6	Verblyf elders	58
3.7	Samevatting	63
	Aantekeninge	65

DEEL II

Hoofstuk 4: Marais se joernalistieke en belletristiese prosa

4.1	Inleiding	73
4.2	Marais se joernalistieke prosa	73
4.3	Marais se literêre kritiek	75
4.4	Marais se belletristiese prosa	77
4.5	Samevatting	87
	Aantekeninge	89

Hoofstuk 5: Marais se wetenskaplike prosa oor termiete

5.1	Inleiding	96
5.2	Ontstaansomstandighede	97
5.3	Navorsing	101
5.4	Publikasiegeskiedenis	105

5.5	Ontvangs	107
5.6	Wyse van aanbieding	111
5.7	Betekenis	118
5.8	Samevatting	123
	Aantekeninge	123

Hoofstuk 6: Marais se wetenskaplike prosa oor bobbejane

6.1	Inleiding	128
6.2	Ontstaansomstandighede	129
6.3	Navorsing	135
6.4	Publikasiegeskiedenis	139
6.5	Ontvangs	143
6.6	Wyse van aanbieding	154
6.7	Betekenis	165
6.8	Samevatting	169
	Aantekeninge	170

Hoofstuk 7: Marais se wetenskaplike prosa oor ander onderwerpe

7.1	Inleiding	180
7.2	Ontstaansomstandighede	181
7.3	Navorsing	185
7.4	Publikasiegeskiedenis	188
7.5	Ontvangs	190
7.6	Wyse van aanbieding	195

7.7	Betekenis	203
7.8	Samevatting	206
	Aantekeninge	206

Hoofstuk 8: Marais en die Waterbergse broodboom (*Encephalartos eugene maraisii* Verdoorn)

8.1	Inleiding	216
8.2	Inez Verdoorn se weergawe van die ontdekking	217
8.3	Leon Rousseau se weergawe van die ontdekking	224
8.4	Die Marais-mite	229
8.5	Samevatting	234
	Aantekeninge	235

DEEL III

Hoofstuk 9: Samevatting en bevindings	245
Bibliografie	250
Opsomming	292
Summary	294